Exilul teoriei românești: modernitatea mateincălinesciană între național și global

Mădălina AGOSTON

Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj Napoca, Facultatea de Litere
Babeș-Bolyai University of Cluj Napoca, Faculty of Letters
Personal e-mail: madalina_agoston94@yahoo.com

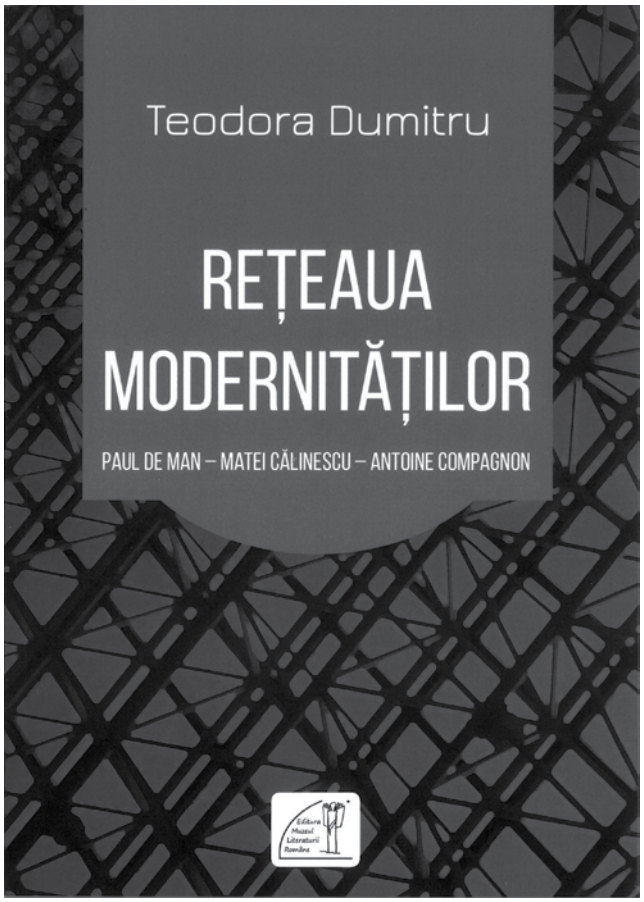
Romanian's Theory Exile: Matei Călinescu's Modernity between National and Global

The present study puts forth a discussion on the concept of modernity, in the way it is constructed in Matei Calinescu's works. Along with his exile in America in the 70s, there is a change that takes place, as far as Matei Calinescu's writing and theory is concerned. Thus, the way the theory of modernity is shaped on this path of transition from a Romanian communist context towards an American one is the question the present proposal starts from. Starting with Teodora Dumitru's book The Modernity Network. Paul de Man – Matei Calinescu – Antoine Compagnon [Rețeaua modernităților: Paul de Man – Matei Călinescu – Antoine Compagnon]–, I decided to question the way Matei Calinescu's concept of modernity is constructed, on one side, in the context of his exile, and on the other, in that of a distinction between national and global.

Keywords: modernity, exile, source-culture, target-culture, Matei Calinescu.

În volumul său, *Rețeaua modernităților: Paul de Man – Matei Călinescu – Antoine Compagnon*[1], Teodora Dumitru îl așază pe Matei Călinescu în descendența lui de Man, nu însă fără a identifica punctele în care deplasarea de la viziunea demaniană se face în siajul unei evoluții proprii a conceptului de modernitate. Dacă această rețea triadică se construiește într-o succesiune dată de însăși ordinea felului în care se validează evoluția conceptului, la Matei Călinescu, „rețeaua" internă a modernității se alcătuiește din mai multe direcții: aspectul biografic, exilul, condiția transnațională etc. Astfel, pornind de la cartea Teodorei Dumitru, studiul de față vine să interogheze modalitatea prin care se coagulează teoria despre modernitatea mateincălinesciană în chiar aspectele sale interne. În ce fel mutarea accentului de pe național pe global a contribuit la identificarea unui parcurs formativ pentru ceea ce Matei Călinescu însuși va defini în *Cele cinci fețe ale modernității*. Realitatea românească a anilor 70 va conduce nu doar la un exil biografic, ci, asa cum voi încerca să demonstrez, la un exil al teoriei modernității românești sau, altfel spus, al discursului ce se construiește din marginea ei, urmărind firul cărților teoreticianului.

În contextul exilului comunist, istoria literară relativ recentă înregistrează în cazul lui Matei Călinescu cadrul favorabil al formatării discursului identitar la trecerea dinspre formația universitară românească înspre cea americană. O discuție despre modalitățile de configurare ale modernității așa cum o teoretizează Matei Călinescu implică așadar negreșit raportarea la contextul biografic al autorului: identitatea de factură duală – între o realitate românească (aflată într-un sistem închis) și o realitate americană (contextul exilului). Necesitatea formatării discursului teoretic (și implicit critic) din volumele românești în volumele americane își fundamentează explicațiile în această recalibrare de ordin identitar. Identitatea astfel construită nu doar

că furnizează date pentru o întreprindere analitică de tipul: teorie – literatură – jurnal, ci și pune sub lupă construcția în sistem a literaturii (române) ca suport pentru o valorizare, conform lui Pascale Casanova, în raport cu „bursa de valori literare”[2]. În interiorul acestui sistem de piață internațională a literaturii se configurează, urmărind harta modernității călinesciene, punctele în care sunt avansate contexte românești. Momentele în care „cultura-sursă” (cultura română) își găsește referințe de circumstanță în „cultura-țintă”[3] (cultura americană) vor reprezenta axa discuției despre *modernitate*: cum și în ce măsură teoria *conceptului modern de poezie* este „recitită” în *fețele modernității*.

Matei Călinescu, în *Argumentul* celei de-a doua ediții a *Conceptului modern de poezie*, susține și explicitează nevoia citirii în sistem a celor două volume tocmai prin apelarea la cele două contexte sociale diferite:

> „Deși *Conceptul modern de poezie* și *Cinci fețe ale modernității* sînt cărți independente, una concepută și scrisă în românește, în condiții de cenzură, cealaltă în englezește, ele pot fi totuși citite împreună: cea de-a doua lărgește perspectiva celei dintîi, care se limitează la modernism, văzut într-un singur gen literar, și anume liricul, cea dintîi oferă, în schimb, numeroase exemple particulare pentru ideile generale despre modernismul literar din *Cinci fețe*... Îmi dau astăzi seama că, pentru menținerea unei continuități de identitate pe plan intelectual a fost nevoie, în cazul meu, de o ruptură; după cum îmi dau seama că ruptura însăși n-a fost, cum mă așteptam, ireversibilă. Într-un fel, nu numai aceste două cărți, dar și alte eseuri de dinainte ori de după ele, caută răspunsuri la anumite întrebări despre modernitate, în sens estetic și în sens existențial, în sens metafizic și în sens social, întrebări pe care n-am încetat să mi le pun din anii adolescenței.”[4]

Astfel, contextele diferite înaintează ipoteza conform căreia, ca modalitate de construire a identității culturale mateincălinesciene, transferul de valori literare/ culturale dinspre o Românie comunistă, aflată într-o „semi-periferie” a laboratorului universal („world system”)[5], înspre America creează condiția statutului transnațional a lui Matei Călinescu.

Potrivit modernității dialectice pe care autorul o susține, există, la nivel subtextual, o zonă în care momentul biografic al lui 1973 (când Călinescu decide să nu se mai întoarcă în România) anunță schimbarea în raporturile sale cu, pe de-o parte, lumea comunistă, și, pe de altă parte, mediul universitar occidental.

Revenind la discuția despre (re)scrierea teoriilor din volumele românești în volumele americane, ea se axează în principal pe schimbarea accentului de pe liric, din *Conceptul modern...*, pe antropologic, social și estetic din *Cinci fețe...* Dacă se poate distinge o teorie a modernității în această configurație valorică de ordin identitar, dinspre o cultură-sursă înspre o cultură-țintă, este și întrebarea la care încearcă să răspundă lucrarea de față. Anul 1973 reprezintă punctul critic în configurația discursului călinescian prin trecerea dinspre comunism înspre occidentalism, prin existența ulterioară a unui „înainte" și a unui „după". În acest context, periodizarea[6] operei călinesciene devine necesară pentru a permite abordări care să fixeze coordonatele ideologice și sociale în grila teoretică definitivată în spațiul universitar american. Mutația de care vorbeam se produce mai întâi la nivel existențial pentru ca ulterior să devină distinctă și universală în raport cu teoria în genere.

Exilul este în sine o constantă care a generat o evoluție dinspre o etapă națională înspre una inter-/transnațională a teoriei modernității la Călinescu. Tot acest rezultat, în fond, al exilului, poate fi încadrat în eforturile de universalizare ale culturalului din sfera studiilor literare, trecerea în acel *deep time*[7] de care vorbește Wai Chee Dimock, prin lărgirea ecranului temporal și, în consecință, prin contestarea timpului cronologic. Așa se construiește modernitatea la Matei Călinescu, împotriva granițelor fixe ale spațiului național și ale temporalității. Teoreticianul și teoria intră în acest circuit mondial prin reprezentarea în sistem a definițiilor modernității, subiectiv asumate: modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism. Astfel, revin mereu *flash*-urile din volumele românești, chiar dacă cu o oarecare mască terminologică dată de dimensiunea reflecției intelectuale („Deși pleacă de la considerații terminologice, deși își culege exemplele mai ales din câmpul reflecției literare și artistice, cartea mea despre «fețele» modernității este, de fapt, un eseu de istorie intelectuală și de genealogie culturală..."[8]). În 1967, la București, Matei Călinescu, comentându-l pe Ibrăileanu, vorbește despre universalitatea culturii române în termenii luării unei poziții în consolidarea fenomenului cultural național:

> „Interesul lui Ibrăileanu, ca și a întregii grupări a *Vieții românești*, față de această problemă a integrării literaturii noastre în marele circuit mondial este mai vechi, și încă din 1906, în numărul prim al revistei, în chiar articolul-program, se vorbea de «neîndestulătoarea noastră contribuție la cultura universală» ca de o situație ce ar trebui cât mai grabnic remediată. [...] mărturia lui Ibrăileanu rămâne însă, după părerea mea, unul dintre cele mai elocvente documente asupra acestui moment însemnat în istoria conștiinței românești, moment în care adoptarea unui punct de vedere al universalității devine necesară și firească în considerarea fenomenului cultural național."[9]

Preocuparea pentru integrarea în circuitul global se traduce și în cheia primelor încercări de teoretizare filosofică, venită în linia lui Paul Valéry și T. S. Eliot: „Cultura este deci activitate într-o perspectivă simbolică a totalității, singura capabilă să dea faptei umane – în ordine spirituală sau materială – un orizont larg și liber, smulgând-o din «imperiul necesității», salvând-o de fatala ei unilateralitate."[10] Fără mari pretenții de stabilire însă a punctelor care permit deschiderea ulterioară a modernității dialectice și a paradoxurilor pe care le încorporează, Matei Călinescu trasează primele direcții, ca o pre-teorie, înspre direcția universitarului american de mai târziu.

În anul 1972, apare varianta extinsă a tezei de doctorat, *Conceptul modern de poezie: de la romantism la avangardă*. Înainte de toate, cartea este o o istorie a lirismului și a conceptului de poezie în accepția sa modernă. Suportul e o întreagă grilă a poeților moderni, pe de-o parte, iar, pe de altă parte, o teorie a poeziei: ca „expresie literară", ca „imaginație", ca „estetică" (în linia lui Baudelaire), cu delimitări în poetica lui Mallarmé și funcționări ale grotescului în „poetica antipoeticului". Definiția-cheie de la care pornesc disocierile ulterioare ale întregului sistem teoretic stă în statutul pe care îl alocă lirismului ca matrice a genurilor literare în sens larg:

> „Mult mai interesantă pentru subiectul în discuție este tendința pe care o descoperim încă de la preromantici, și care constă în transpunerea priorității cronologice a lirismului într-o prioritate estetică: lirismul este nu numai originia, sâmburele din care a crescut poezia, el este esența oricărui act poetic și totodată finalitatea lui. În funcție de «modelul» liric al poeziei, celelalte genuri încep a fi descrise ca exterioare sferei poeticului."[11]

Mai mult, în capitolul dedicat literaturii române, Călinescu comentează evoluția poeziei moderne fără să renunțe la tonul detașat în raport cu literatura națională („Abia spre jumătatea secolului trecut încep a fi contestate urmele clasice ale poeziei, care, de altfel, nu deveniseră niciodată cu adevărat tiranice în România"[12]). Nu își autosabotează teoria printr-o abordare organicistă, dimpotrivă, încearcă o contribuție, dacă nu declarată, cel puțin subtextuală, prin gestul critic, la capitalul literar, negociind termenii „comerțului intelectual"[13] de pe o poziție „din afară". În siajul aceleiași ipoteze, a punerii României (comuniste) în circuitul mondial al culturii, e de reținut afirmația:

> „România este astăzi una din țările lumii în care se citește mai multă poezie. Și nu e vorba de o poezie facilă, concesivă față de un gust neevoluat, ci de o poezie adeseori dificilă. Ceea ce dovedește

că dificultatea ca atare nu este o cauză obligatorie a inaccesibilității; ba chiar că ea poate deveni – atunci când este purtătoarea unor valori autentice – sursa unei accesibilități de tip superior, pe care, sub diferite forme, întreaga experiență modernă a poeziei a încercat să o instituie."[14]

În anul 1987 apare *Five Faces of Modernity: Modernism. Avant-Garde. Decadence. Kitsch. Postmodernism*[15], tradusă în românește abia în 1995. În spațiul american, contextele românești sunt aproape anulate fizic; ele nu mai există ca structuri ale demonstrației propriu-zise decât acolo unde servesc, prin istoria individuală, ca nume pe care cultura-sursă (română) și le revendică. E amintit Eliade (*Mitul eternei reîntoarceri*) pentru modelul mitic și recurent în concilierea luptei dintre antici și moderni. Apelează la figura lui Tzara în definirea avangardei, recuperând formula „antiartei pentru antiartă" și îl citează pe Cioran din *Căderea în timp* la ideea de decadență. Toate aceste recuperări (puține) sunt în fond moștenirile de ordin teoretic pe care Matei Călinescu le resimte ca argumente în vederea susținerii *fețelor modernității*, intrate la rândul lor în sfera circuitului mondial. Cu toate acestea, teoria modernității, în relația sa paradoxală cu istoria, își are rădăcinile, cum spuneam, în definirea *conceptului modern de poezie*, legătură recalibrată însă în contextul american:

„Sentimentul unei rupturi dramatice în tradiția modernă explică utilizarea, în critica americană actuală, a unei distincții terminologice care amintește distincția europeană între avangardă și neoavangardă, dar ale cărei implicații și consecințe sunt deopotrivă mai vaste și mai confuze. Este vorba de distincția *modernism / postmodernism*. [...] De aceea, din punctul de vedere al modernității literare, ne putem simți îndreptățiți, uneori, să prețuim orientările premergătoare și, dimpotrivă, să disprețuim perioadele despre care nu se poate spune decât că urmează unor schimbări culturale cruciale."[16]

Teodora Dumitru, în aceeași grilă a circumscrierii lui Matei Călinescu într-un sistem triadic universal, prin apelul la formula „rețelei" – Paul de Man, Matei Călinescu și Antoine Compagnon –, susține necesitatea revenirii la Călinescu și la rediscutarea problemei dialecticii. În acest registru, al influenței și al revendicărilor colaterale, exegeta oferă o analiză a conceptului literar – *modernitate* – pentru a-i demonstra caracterul participativ la o istorie a ideilor. În fond, în ceea ce-l privește pe Călinescu, autoarea recunoaște o oarecare carență în raport cu definirea teoriei în relația sa cu tradiția și, implicit, cu contextul social:

„Această valorificare infidelă merge, la rândul ei, atât în sensul unei continuări a teoriei demaniene (care «ar fi trecut cu vederea» aspecte considerate de Călinescu importante pentru aprofundarea tezelor modernității), cât și împotriva acesteia, prin revenirea la istorism și chiar la pozitivismul cu bază sociologizantă respins de Paul de Man – punct în care viziunea lui Matei Călinescu își reclamă un traseu personal, transparent distanțat de perspectiva demaniană."[17]

Volumul *Rereading*, apărut în 1993 și tradus în românește în 2003[18], configurează același tipar al teoreticianului, focalizând de această dată lectura în aspectul ei diacronic – „citirea" – și în aspectul ei sincronic totodată – „recitirea". *Poetica (re)lecturii* e determinată de cel puțin trei constante: timp, concretizare și structură. Are loc o recalibrare la scară mai mare a unui început de teorie a lecturii, datat în 1965, la București:

„A citi, în înțelesul superior al cuvântului, presupune o atitudine activă față de carte. [...] Lectura fiind, într-un anume fel, o experiență de cunoaștere, cititorul va respinge dintr-o carte ceea ce îi pare fals, distonant, lipsit de autenticitate, precum și ceea ce îi pare dinainte știut [...] lectura este și ea o creație: descoperirea unor sensuri, acceptarea sau respingerea lor nu sunt simple creații mecanice, ci presupun un coeficient, mai mic sau mai mare, de efort creator, dar care, neobiectivându-se expresiv, rămâne latent și incipient."[19]

În ce măsură această recalibrare funcționează în sistemul cărților de teorie și de critică ale lui Matei Călinescu rămâne încă o problemă de discutat. Cert e că o abordare transnațională răspunde la întrebarea legată de dialogul identităților mateincălinesciene (universitar român vs universitar american) și, deci, de contextele sociale diferite care le determină. De ce Matei Călinescu e relativ absent în receptarea discursului critic (critica criticii) din spațiul românesc, cu toate că demersul său consacră la mijlocul anilor '60 nume precum: Adrian Păunescu, Constanța Buzea, Ion Alexandru, Gabriela Melinescu s.a., rămâne, probabil, un gest reflex, moștenit din perioada comunistă. Într-un registru actual, Andrei Terian[20], vorbind despre necesitatea demarării unui proiect comparativ care să se ocupe de ocurențele și „paralelismele evolutive" dintre cultura literară română și cea latino-americană, trage un semnal de alarmă în ceea ce privește metoda criticii de azi. În aceeași măsură, mergând tot pe criteriul exportabilității, statutul formatării discursului teoretic dinspre cultura-sursă înspre cultura-țintă, migrarea dintr-un regim totalitar înspre unul democratic, atrage cu sine o serie de problematizări ce merită a fi discutate din perspectiva teoriilor *world literature*. Altfel spus,

cum poate fi justificată atitudinea călinesciană în raport cu libera circulație a teoriilor despre modernitate în acest sistem global al culturii (reiterând formula lui Pascale Casanova: bursa valorilor teoretice). Astfel că în *Cinci fețe...*, deși contextele românești sunt aproape inexistente, se poate vorbi de o mutație a discursului din spațiul comunist către maturitatea academică din mediul american. Matei Călinescu își rescrie teoria modernității prin raportarea indirectă la grila mult mai aplicată pe care i-o oferă formația românească, în timp ce mediul occidental îi permite o (re)valorizare de ordin ideologic, social și, în cele din urmă, estetic.

Aflat, așadar, într-un exil individual, al anilor '70, Matei Călinescu se încadrează în ceea ce Eva Behring numește „al doilea val al emigrării impuse politic", fapt ce va conduce la decizia personală de a rămâne în exil, venită nu dintr-o constrângere agresivă a regimului, ci de una psihologică, „dictată" de adoptarea așa-numitelor Teze din iulie 1971:

> „În general, în anii șaizeci-șaptezeci nu se mai poate vorbi despre o «grupare de exil». Nu se mai putea forma un consens general, ca în cazul emigranților inițiali ai exilului madrilen, din moment ce era vorba despre scriitori cu niște convingeri etice, literare și estetice puternic individualizate. Desigur, îi lega și pe ei experiența comună din timpul dictaturii, dar nu exista o legătură afectivă între generații, o ideologie comună, care să le dea identitate ca grup. Ei nu doreau să se evidențieze nici printr-un comportament special, nici printr-o concepție comună despre lume. Refuzaseră tutela politicii culturale din țară, își exprimaseră într-un fel sau altul – dar în mod deschis – opoziția față de realitatea socialistă, căzuseră pradă în mare parte optimismului general la venirea la putere a lui Nicolae Ceaușescu în anul 1965, convingerii că va avea loc o democratizare a vieții publice și o deschidere în politica culturală."[21]

În această ordine, a acceptării realității regimului ceaușist, Matei Călinescu va recunoaște, mult mai târziu, în 1990, într-un interviu acordat Gabrielei Adameșteanu, că, la nivel de conștiință, exilul se impunea prin nevoia evadării din „mentalitatea de ostatici", în același fel în care din punct de vedere cultural presupunea să păstreze o „memorie a națiunii"[22]. Problema unui „dincolo" pusă în această grilă a trecerii granițelor are în contextul de față suportul traversării dinspre cultura română (cu dimensiunea politică pe care anii '70 o implicau) înspre occidentalismul spațiului universitar american (la rândul său în tensiune, cum va mărturisi autorul). Măsura în care la Călinescu se păstrează această „memorie a națiunii", despre care el însuși vorbește, este discutabilă, având în vedere modul în care raportarea la cultura română în conceperea teoriilor modernității nu implică o referință directă, ci doar speculată, existentă într-un sub-text al formării intelectuale a comparatistului de mai târziu.. Încercarea de panoramare, așadar, a contextului istoric și a discursului transnațional impune o serie de interogări a modului în care dimensiunea existențială a amprentat în discursul jurnalului structurile identitare mateincălinesciene, care par a se construi acolo. Astfel, se cere o analiză asupra felului în care jurnalul servește problematicii identității pe care discursul teoreticianului o reclamă. *Identitatea*, în contextul *naționalismului*, pe care îl revendică de cele mai multe ori orice discurs din sfera publică, ajunge să configureze în cazul de față, vom vedea, o predispoziție a identității aflate în criză. De o astfel de criză vorbește și Sanda Cordoș, când califică exilul în termenii unui „nomadism" dat în sine de această condiție:

> „Plecați din România în timpul dictaturii, pentru toți acești scriitori exilul a avut un caracter definitiv, de călătorie fără posibilitate de întoarcere. Dacă exilul a echivalat cu o intrare în moarte (...), revenirile în țară sunt însoțite ele însele de anxietatea, irealitatea și inaderența unei întoarceri din moarte. [...] Aceste reveniri sau pelerinaje în țara de origine întretaie, iar nu încheie condiția de nomad a scriitorului exilat."[23]

Odată stabilit câmpul construirii teoriei, pe care studiile literare le consemnează atât în discursul critic, cât și în cel al analizei literare, se impune interogarea dimensiunii existențiale a discursului din marginea teoriilor – jurnalele[24] –, întrucât identitatea în sine, de fapt criza ei, reprezintă punctul comun al celor două tipologii discursive: teorie și jurnal. În ce măsură această recalibrare funcționează în sistemul cărților de teorie și de critică ale lui Matei Călinescu rămâne încă o problemă de discutat, pornind chiar de la analiza discursului identitar reperabil în jurnale.

Interesul pe care îl provoacă tema identității la Matei Călinescu ține de natura condiției sale și integrează într-un parcurs al culturii române actuale dispunerea într-un globalism, în termenii lui Ion Bogdan Lefter[25], a evoluției epocii în sensul „spectaculosului". Explicația pe care o dă Lefter fenomenului intră în sfera mai largă a preocupărilor contemporane în ceea ce privește câmpul studiilor culturale în general. Acest fenomen este rezultatul unei traume naționale, deci identitare, care pare să fi plasat România (și pe scriitorii ei) într-un cerc vicios: constrângeri fizice și psihologice din partea sistemului comunist, lipsa libertății de expresie, fuga din țară, respectiv poziția înstrăinatului de patrie. Plângerea traumei comuniste, la nivelul memoriei colective, de către scriitorii români (mă refer aici, la cei exilați, cu toate că au existat/ există luări de poziție de către scriitorii care au ales să rămână; de exemplu cazul romanului subversiv din perioada comunistă) poate fi

catalogată drept comodă, având în vedere distanțarea geografică față de țară. În acest context, întregul vocabular al discursului identitar mateincălinescian se va afla sub semnul înregistrării unor complexe declarate. E vorba despre poziția neadaptatului pe care Matei Călinescu pare să o confunde cu poziția celui care își sacrifică existența națională în favoarea unei libertăți intelectuale și lipsa apartenenței de țară. În cazul lui M. C., *naționalul* nu își mai găsește referința (după plecare) în mentalul profesorului de la Bloomington, cu toate că există în fundalul crizei pierderea preocupărilor unor subiecte precum cazul poeziei lui Eminescu (nu va mai exista nici o referință la volumul de debut, *Titanul și geniul în poezia lui Mihai Eminescu:semnificații și direcții ale etosului eminescian*, apărut în 1964) și punctele unei realități existențiale. Sacrificiul, citit în termenii pe care îi propune autorul fețelor modernității, este de fapt doar unul interior, întrucât migrarea și decizia de a rămâne în America s-au derulat pe fondul unui interes profesional și a unei decizii pragmatice: trăirea visului american de către un intelectual român la începutul anilor '70. Contextul comunist de acasă, exilul și forfota evenimentelor pe care tezele lui Nicoale Ceaușescu din 1971 le-au produs au favorizat succesul de care Matei Călinescu s-a bucurat în spațiul american. Încadrarea, pe această platformă, a unui discurs identitar (existențial) în sfera pierderilor personale și a constrângerilor socio-politice (și de-o parte, și de alta din punctul de vedere al celor două spații) constă, de fapt, în identificarea valențelor pe care le găsim în jurnale fie ca moduri de explicare a cărților de teorie, fie ca simple mărturisiri identitare. Interogarea celor din urmă va furniza date despre ceea ce am identificat ca fiind transnațional la Matei Călinescu.

Note:

1. Teodora Dumitru, *Rețeaua modernităților. Paul de Man – Matei Călinescu – Antoine Compagnon*, (București: Editura Muzeul Literaturii Române, 2016).
2. Pascale Casanova, *Republica mondială a Literelor*, trad. din franceză de Cristina Bîzu (București: Curtea Veche Publishing, 2007), 21.
3. David Damrosch, *What is World Literature?* (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2003).
4. Matei Călinescu, *Conceptul modern de poezie: de la romantism la avangardă*, ediția a II-a (Pitești: Paralela 45, 2005), 7.
5. „World-systems analysis is a perspective in creation. It is a holistic, uni-disciplinary view of social reality. Its future development and its future intellectual utility will be a function of how plausible its empirical conclusions prove to be and how useful its analytic insights will be to those engaged in the real struggle over the transition to a new world order.", în Immanuel Wallerstein, *World-System History* (Oxford: Eolss Publishers, 2004).
6. Pentru o periodizare a operei lui Matei Călinescu, vezi Ștefan Borbély, *Matei Călinescu, monografie, antologie, receptare critică* (Brașov: Aula, 2002), 7-65.
7. „I would like to propose a new term – *deep time* – to capture this phenomenon (…) Literature is the home of nonstandard space and time. Against the official borders of the nation and against the fixed intervals of the clock, what flourishes here is irregular duration and extension, some extending for thousands of years or thousands of miles, each occasioned by a different tie and varying with that tie, and each loosening up the chronology and geography of the nation.", în Wai Chee Dimock, *Through Other Continents. American Literature Through Deep Time* (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006), 3-4.
8. Matei Călinescu, *Cinci fețe ale modernității: modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*, trad. de Tatiana Pătrulescu și Radu Țurcanu (București: Univers, 1995), 8.
9. Matei Călinescu, *Eseuri critice* (București: Editura pentru Literatură, 1967), 112, 117.
10. Călinescu, *Eseuri* critice, 132.
11. Matei Călinescu, *Conceptul modern de poezie: de la romantism la avangardă* (București: Eminescu, 1972), 5.
12. Călinescu, *Conceptul modern de poezie: de la romantism la avangardă*, 227.
13. Casanova, *Republica mondială a Literelor*, 12-17.
14. Călinescu, *Conceptul modern de poezie: de la romantism la avangardă*, 285.
15. „Traduceri în japoneză (1989; o nouă ed. în 1994), spaniolă (1992), română (1995), suedeză (2000). Un eseu despre Nietzsche este tradus în: *La città delle parole*, ed by Paolo Chairini, Aldo Venturelli and Roberto Venuti (Napoli: Guida Editori, 1993).", în Borbély, *Matei Călinescu, monografie, antologie, receptare critică*, 100.
16.Călinescu, *Cinci fețe ale modernității*, 117-118.
17.Dumitru, *Rețeaua modernităților: Paul de Man – Matei Călinescu – Antoine Compagnon*, 58.
18. Matei Călinescu, *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii*, trad. din engleză de Virgil Stanciu (Iași: Polirom, 2003).
19. Matei Călinescu, *Aspecte literare* (București: Editura pentru Literatură, 1965), 328-329.
20. Andrei Terian, *Critica de export. Teorii, contexte, ideologii* (București: Editura Muzeul Literaturii Române, 2013).
21. Eva Behring, *Scriitori români din exil 1945-1989: o perspectivă istorico-literară* (București: Editura Fundației Culturale Române, 2001), 34.
22. Matei Călinescu, „Mentalitatea de ostatici", în Gabriela Adameșteanu, *Obsesia politicii* (București: Editura Clavis, 1995), 62-68.
23. Sanda Cordoș, *Lumi din cuvinte. Reprezentări și identități în literatura română postbelică* (București: Cartea Românească, 2012), 156-157.
24. Mă refer la seria de jurnale a lui Matei Călinescu, care vin să confirme din margine problema identității aflate în criză; seria reîntregită a jurnalelor apare în 2016 la Humanitas.
25.„Interesul special pe care-l provoacă tema/ temele identității se datorează evoluțiilor generale ale epocii: e o consecință a tuturor fenomenelor de tip «globalist» și «integraționist» pe care-l vedem avansînd spectaulos, atît

în forme instituționalizate (organizații supranaționale, cooperări intercontinentale), cît și în experiențele individuale.", în Ion Bogdan Lefter, *Despre identitate. Temele postmodernității* (Pitești: Paralela 45, 2004), 5.

Bibliography:

Adamești eanu, Gabriela, *Obsesia politicii / The Obsession of Politics*. București: Editura Clavis, 1995.

Behring, Eva, *Scriitori români din exil 1945-1989: o perspectivă istorico-literară / Romanian Writers in Exile 1945-1989: A Historico-Literary Perspective*. București: Editura Fundației Culturale Române, 2001.

Borbély, Ștefan, *Matei Călinescu, monografie, antologie, receptare critică / Matei Călinescu, Monograph, Anthology, Critical Reception*. Brașov: Aula, 2002.

Casanova, Pascale, *Republica mondială a Literelor / The World Republic of Letters*, trad. din franceză de Cristina Bîzu. București: Curtea Veche Publishing, 2007.

Călinescu, Matei, *A citi, a reciti. Către o poetică a (re) lecturii / Rereadings*, trad. din engleză de Virgil Stanciu. Iași: Polirom, 2003.

Călinescu, Matei, *Aspecte literare / Literary Aspects*. București: Editura pentru Literatură, 1965.

Călinescu, Matei, *Cinci fețe ale modernității: modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism / Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism*, trad. de Tatiana Pătrulescu și Radu Țurcanu. București: Univers, 1995.

Călinescu, Matei, *Conceptul modern de poezie: de la romantism la avangardă / The Concept of Modern Poetry: from Romanticism to the Avant-Garde*. București: Eminescu, 1972.

Călinescu, Matei, *Conceptul modern de poezie: de la romantism la avangardă / he Concept of Modern Poetry: from Romanticism to the Avant-Garde*., ediția a II-a, Pitești, Paralela 45, 2005

Călinescu, Matei, *Eseuri critice / Critical Essays*. București: Editura pentru Literatură, 1967.

Cordoș, Sanda, *Lumi din cuvinte. Reprezentări și identități în literatura română postbelică*. București: Cartea Românească, 2012.

Damrosch, David, *What is World Literature? / Worlds of Letters. Representations and Identities in Romanian Post-War Literature*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2003.

Dimock, Wai Chee, *Through Other Continents. American Literature Through Deep Time*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006.

Dumitru, Teodora, *Rețeaua modernităților: Paul de Man – Matei Călinescu – Antoine Compagnon / The Network of Modernities: Paul de Man - Matei Călinescu - Antoine Compagnon*. București: Editura Muzeul Literaturii Române, 2016.

Lefter, Ion Bogdan, *Despre identitate. Temele postmodernității / About Identity. The Themes of Postmodernity*. Pitești: Paralela 45, 2004.

Terian, Andrei, *Critica de export. Teorii, contexte, ideologii / Export Criticism: Theories, Contexts, Ideologies*. București: Editura Muzeul Literaturii Române, 2013.

Wallerstein, Immanuel, *World-System History*. Oxford: Eolss Publishers, 2004.